

Finansallaşma Sürecinde “Tarih”in Yeniden Keşfi: Yazılı Basında “İstanbul Finans Merkezi Projesi”

Gökhan Gökğöz

Özet

1970'ler kapitalizmin tarihinde önemli bir kırılma anını işaret eder. Finansal sermayenin bir hegemonik lider olarak ön plana çıktığı bu dönemde, bireylerin gündelik hayattaki en sıradan pratikleri ile ulusal devletlerin veya o ulusal alan içerisinde küresel-finansal ağ için bir düğüm işlevi görecektir. Kentlerin kültürel-tarihsel arka planları küreselleşme sürecinin uğrakları olarak işaretlenmiştir. Ulusal alan, artık, bir finansal başkent üzerinden küresel alana eklenirken, o finansal başkent tarihsel-kültürel arka planı ve toplumsal aktörlerin o kente ilişkin hissiyatı/teveccühü ilgili küresel-finansal ağa eklenmenin düzeyini belirler hale gelmiştir. Türkiye’de bu finansal başkent, İstanbul olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada İstanbul’un bir finans merkezi olarak inşası çalışmalarına ilişkin farklı toplumsal aktörlerin, politik olarak farklı pozisyonlara sahip iki farklı gazetede, Zaman ve Hürriyet gazetesindeki söylemleri analiz edilmiştir. Bu vasıta ile finansallaşma sürecine paralel dillendirilen bu güçlü “kent” ve “tarih” vurgusunun arkasındaki kültürel-ideolojik ve ekonomi-politik mefhumlar gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Finansallaşma, İstanbul, Kent, Tarih, İletişim.

The Rediscovery of “History” in the Process of Financialization: The Construction Project as a Financial Center of Istanbul in Print Media

Abstract

1970s represents an important breaking moment in the history of capitalism. In this period when financial capital as a hegemonic leader come to the fore, the most ordinary practice of individuals and cultural-historical background of national states or cities that will function as a node for global-financial network in this national area has been marked as the process of globalization moments'. While national area, now, integrated into global space through a financial capital, The historical-cultural background of that financial capital and social actors feeling/kindness about that city has begun to determine the level of the articulation. This financial capital in Turkey has been identified as Istanbul. In this study, about the construction work as a financial center of Istanbul, discourses of different social actors in two different newspapers having different positions politically, in Zaman and Hürriyet newspaper were analyzed. In this way, said parallel to the process of financialisation, this strong “city” and “history” emphasis behind the notions of cultural-ideological and economy-political have attempted to show.

Keywords: Financialization, İstanbul, City, History, Communication.

Finansallaşma Sürecinde “Tarih”in Yeniden Keşfi: Yazılı Basında “İstanbul Finans Merkezi Projesi”

1970’ler kapitalizmin tarihinde önemli bir kırılma anını işaret eder. Bu dönemde yaşanan ve kriz’in itici güç oluşturduğu dönüşüm, ekonomik alanının çok ötesine taşınmış, ekonomi ile kültür arasındaki ilişkiyi de büyük ölçüde dönüştürmüştür. Böylece bir yandan ekonominin küreselleşme süreci, yerel kültürün özgüllüğüne daha fazla hassasiyet gösterirken, bir başka deyişle küresel kapitalizmin bütün dünya coğrafyasını etkisi altına almış yekpare görünümü, parçalı bir kültürel alan tasavvuru üzerine inşa edilirken; diğer yandan bu parçalı toplumsal alanı ve/veya bu toplumsal alan içerisinde hareket eden bireylerin mikro-pratiklerini, ekonominin makro-yönelimleri ile yan yana getirmeye odaklanmış düzenleme mekanizmaları devreye sokulur. Bu düzenleme mekanizmaları, devletin genel uygulamaları olabildiği gibi, merkez bankası gibi devlet içindeki birtakım kurumsal varlıklar da olabilir; “yoksul”ların toplumsal muhalefet potansiyelini yumuşatacak beşeri sermaye çalışmaları da... Dolayısıyla 1970 sonrası dönemde, kapitalist ekonominin yoğunlaşma süreci, bir kültürel merkezlesme eğilimi ile paralel ilerler.

Finansal sermayenin kapitalizmin içerisinde bir hegemonik lider olarak ön plana çıktığı bu dönemde, kapitalist ekonominin tarihinde hiç olmadığı kadar, toplumsal alana gömüldüğü söylenebilir. Zira Ben Fine’in ifade ettiği üzere, finansallaşma sürecinde “sermayenin sosyal bir nitelik kazanması” (2011: 58), onun yeniden üretimi açısından zorunlu hale gelir. Finansallaşmış kapitalizm, modernist tahayyül içinden bakıldığında görüleceği üzere, bütün kültürel farklılıklara tek bir kıyafet giydirmek yerine; postmodernizm içinde karşılık bulduğu üzere, bütün kültürel farklılıkları önce farklılık olarak tanımlayıp,

sonra bu farklılıklar arasında gezinmeyi, farklılıklar arası diyalog üzerinde yükselmeyi tercih etmiş gözükür. Bu noktada Jacob A. Frenkel, finansallaşma sürecinin gelişmesi ve piyasaların derinleşmesinin, katılımcılar ile politika yapımcılar arasındaki düşmanca ilişkinin yerine “diyalog”u ikame ettiğini belirtir; politika yapımcılar ile piyasalar arasındaki geniş bir diyalog... (akt. Knight, 2005: 499). Bunun üç nedeni var: Birincisi, 1970 öncesinde egemen olan ve kitlesel üretim ile kitlesel tüketime yaslanan, devletin de bu üretim-tüketim dengesini kurmaya odaklandığı bir retoriğin, insanların taleplerinin farklılaştığı bir toplumsal kadastroda artık yeniden üretim imkânının kalmamasıdır. İkincisi, bütüncül bir toplum tasavvurunun, kimliklere yaslanan parçalı bir tasavvur ile ikamesinin, beraberinde her bir parçanın farklı ekonomik yönelimlerini, örneğin tüketim ve/veya kredi taleplerini dikkate almayı ve bu talepleri ekonominin makro-yönelimleri ile uzlaştırmayı gerekli kılmıştır. Üçüncüsü, toplumun kimlikler ölçeğinde parçalanması, siyasetin zeminin bu kimliklerin üzerinde yer aldığı sivil toplum örgütleri üzerinde kurulması ve/veya topyekün siyasetin sivilleşmesi gündeminin, finansallaşmaya yaslanan ve paranın küresel coğrafyasını odak alan bir ekonomi-politika ile birleşmesi neticesinde, ekonomi-siyaset-toplum arasında kurulacak yeni bileşkenin farklılıklar arasında kurulacak bir diyalogu zorunlu kılmasıdır. Dolayısıyla “değerlerin, hayat tarzlarının, istikrarlı ilişkilerin hem kamusal hem de özel alanı içine alacak biçimde gelip-geçiciliğe büründüğü” (Larrain, 1995: 147) bir toplumsal alanın varlığı, finansallaşma döneminde ekonomi ile kültür arasındaki “diyalog”a yaslanan yeni bileşkeye de şekli vermiştir.

Finansallaşma döneminde paranın küresel akışı, bu “diyalog”u en iyi şekilde kurumsallaştırmış yerel-toplumsal alanlara göre yönünü belirler. Parayı kendi alanlarına çekmeye odaklanan ulusal devletler de, bu diyalog sürecini koordine etmeye, toplumsal dengeleri paranın akışı için istikrarlı kılmaya, toplumsalı bir risk unsuru olmaktan çıkarılmaya yönelir. Başka bir deyişle, finansallaşma sürecinde makro ölçekte devlet, mikro ölçekte de devletin alanı içerisindeki kurumlar, toplumsal alanı dışarıda bırakırsa “yarım” kalır; kendisini “tamamlanmış bir yapı” olarak kuramaz. Dolayısıyla bu dönemde toplumsal alana yapılan, Erving Goffman’ın deyişiyle (1976) “resmi tamamlamaya yönelik davet”, sylem düzeyinde gerçekleşen ideolojik bir çağırma olduğu kadar, devletin ontolojik kabulleri açısından da bir gerekliliktir. En nihayetinde 1970 sonrası dönemde toplumsal alan, ekonomipolitikanın öncülü haline gelir; toplumsal dengelerdeki bir karşıtlık, bir ekonomik kriz olarak yankılanma riskini içinde barındırır. Özellikle son dönem devlet söylemindeki “şeffaflık” vurgusunun bu riski risk olmaktan çıkarılmaya dönük, toplumsal aktörlerin pratikleri ile devletin politik yönelimlerini paranın yönüne bağlı olarak bitiştirmeye dönük ideolojik bir vurgu olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, bir finans merkezi olarak düşünülen İstanbul’un tarihine yapılan romantik bakışın ideolojik bir karakter gösterdiğinin altı çizilecek; finansallaşma söylemine eşlik eden tarih vurgusunun, tam da o söylemi derinleştirmeye dönük bir düzenleme biçimi olarak çalıştığı iddia edilecektir. Dolayısıyla finansal bir merkez olarak işaretlenen kentin tarihinin, hem küresel alan içerisinde yönünü belirleme uğraşında olan finansal sermaye için hem de orada yaşayan yerel halk için psikolojik-ideolojik-bilişsel bir noktaya tekabül ettiği söylenecektir. Bu kapsamda birinci bölümde, finansallaşma sürecinin yeni bir toplumsallaşma biçimi talep ettiği, devletin bu yeni toplumsallığa seslenecek bir dil ve yine aynı toplumsallığa zemin teşkil edecek bir biçim ile kendisini yeniden yapılandırđı ileri sürülecek; merkez bankalarının da devletin bu yeni formu içinde merkezi bir kurum olarak ön plana çıktığı belirtilecektir. İkinci bölümde, düzenleme yaklaşımının temel varsayımları kısaca aktarılmaya çalışılacak, özellikle finansallaşma sürecinde zorunlu olan paranın küresel alanı ile ulusal politik alan ara-

sındaki süreklilik bu yaklaşım içerisinde anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümde, finansallaşma sürecinin ekonomi-politik bir süreç olduğu kadar, kültürel ve ideolojik bir süreç de olduğundan dem vurulacak; özellikle kentlerin düğüm noktasını oluşturduğu bir küresel-parasal ağ içerisinde, o kentin kültürünün, tarihinin, mimarisinin, o kentin içinde yer aldığı ulusal-toplumsal kadastro için bir düzenleme rolü yüklediği ileri sürülecektir. Bu vasıta ile sıradan bireylerin finansal piyasalar ile zorunlu teması, finansal merkez rolü yüklenmiş o kentin tarihinin içinden geçerek gerçekleşir. Dördüncü bölümde, İstanbul’un bir finansal başkent olarak inşa sürecinde yer alan farklı toplumsal aktörlerin konuya ilişkin söylemlerinin farklı politik okumalara sahip olduğu düşünülen iki gazetede, Hürriyet ve Zaman gazetelerindeki çerçevelendirilme biçimleri ele alınacaktır. Hem ilgili toplumsal aktörlerinin söylemlerini birbirine bağlayan tarih vurgusu hem de söz konusu iki gazetenin konuya ilişkin haber dillerindeki, kurgularındaki, vurgularındaki, alıntı seçimlerindeki ortaklık bu vasıta ile görülmeye çalışılacaktır. Dolayısıyla gerek birinci düzeyde toplumsal aktörlerin söylemlerinin konuyu çerçevelendirme biçimi, gerekse ikinci düzeyde medyanın profesyonel-etik değerler içinden geçerek, akredite kaynaklara sonsuz bir bağlılıkla bu söylemleri haber metinlerine sızdırma ve hâkim anlamı sabitleme biçimi eş zamanlı olarak okunmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda Hürriyet ve Zaman gazetelerinin 2006 sonrası nüshalarına bakılacak olup; Hürriyet gazetesinden 14 haber metni, Zaman gazetesinden de 12 haber metni rastgele bir örneklem yoluyla seçilmiştir. Söz konusu örneklerin, herhangi bir evrene genelleştirilme iddiası yoktur; yalnızca kendilerini temsil ederler. 2006 yılı, İstanbul finans merkezi projesinin belkemiği olan ve Ankara’dan taşınması – yine- köklerini tarihin derinliklerinde bulan bir mücadelenin devamı olarak değerlendirilen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının, açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçtiği, dolayısıyla eskisinden daha fazla toplumla temas kurmaya, iletişim süreçlerini geliştirmeye ihtiyaç duyduğu bir sürecin başlangıcı olduğu için tercih edilmiştir. Bunun dışında İstanbul’un bir finans merkezi olarak inşası gündeminin başlangıcına işaret etmek için de 1999 yılına ait bir haber metnine ilgili bölümün başında değinilme gereksinimi duyulmuştur.

Finansallaşma S¼recinde Yeni Toplumsallaşma Biçimleri

Finansallaşmanın egemen b¼y¼me retoriği olarak ¼n plana ¼ıktıęı d¼nemde, ilgili retoriği yeniden ¼retecek yeni toplumsallaşma biçiminin, ekonomi-siyaset ve toplum arasında bir t¼r yeni karşılıklılığın da ¼n plana ¼ıktıęı s¼ylenebilir. Ulus devlet, ekonomi-politikanın istikrarlı kılınmasında hala aktif pozisyon alır ancak bu pozisyon “doğrudan” ¼retim ile t¼ketimi birbirine bağlayan bir rol olmaktan ziyade, farklı toplumsal akt¼rlerin davranışlarını koordine etmeye odaklanan “dolaylı” bir rol ile yer değiştirir. Devletin toplumsal alandaki rol¼ne ilişkin geleneksel vurgu, finansal sermayenin ve esnek ¼retim egemen olduğu yeni d¼nemde “d¼zenlenmiř oto-kontrol ve gayri-resmi işbirliğinde kolaylıklar sağlanması (...) y¼n¼nde daha ¼ok vurgunun yapıldığı toplumsal rehberlik”in dolaylı karakteri ile yer değiştirmiştir (Jessop, 2008: 193). Devlet –ve devletin alanı i¼erisinde yer alan kurumlar- “Ekonominin doğrudan bir d¼zenlemesini değil, beklentiler ¼zerinden dolaylı bir ¼nderlięi yerine getirir, yol g¼sterir” (Lu et. al, 2009: 1). Buradaki haliyle devletin ekonomik alan i¼erisindeki “doğrudan” rol¼n¼n, onun yeni d¼nemdeki “dolaylı” karakteristiği ile ikamesi, beraberinde, bu yeni rol¼n i¼ini dolduracak, ekonomi ile toplum arasında yukarıda bahsedilen yeni bileşkenin inşasına y¼nelecek yeni ara¼ların da kullanılmasını zorunlu kılar. 1970 sonrası d¼nemde, ideolojik ara¼ların, devletin alet ¼antasında daha g¼r¼n¼r olmasının nedeni budur.

Bob Jessop, devletin bu değişen g¼r¼n¼m¼n¼, bir t¼r neo-korporatizm’in g¼stergesi olarak okur. Jessop’a g¼re, bu –yeni- devlet, “Sınıfları korporasyonlar tarafından temsil edilen, işlevsel olarak heterojen, politik olarak denk toplumlar ¼rg¼tlemektedir; aynı zamanda da etkin bir m¼dahalenin koşulu olarak uzlaşmalarını ve işbirliklerini gerektirmektedir” (Jessop, 2008: 223). Finansallaşma s¼recine paralel devletin ¼retim ¼ekirdeęinden uzak bir yerde konumlandırılması, toplumsal alandaki farklı ¼zel ¼ıkarları kamunun genel y¼nelimleri ile uzlaştıracak bir rehberlik ve/veya enformasyon aktarımı ile donatılması, farklı toplumsal akt¼rleri birbirleriyle ve pek tabii k¼resel-finan-

sal sermaye ile temas ettirecek bir kamusal alan olarak kendisini kurması, ona göre, neo-korporatizmin farklı uğrakları olarak düşünülmelidir. Joachim Hirsch’e göre, finansallaşmaya bükülen bu uğraklar “Uyumlanma ile dışlanma, kaynaşma ile bölünmenin her zaman karmaşık bir ilişkisini içerir. Başka bir deyişle, hangi çıkarların hangi düzlemde ve hangi biçimde ifade edilip etkide bulunabileceğiyle ilgili bir turnusol kâğıdı işlevi görür. Böylece sürekli temel sınıf karşıtlıklarına çapraz konumlanan farklı çıkar bağlantılarına öncelik tanıyan ‘korporatif’ yapılar meydana gelir” (Hirsch, 2011: 101). Dolayısıyla bu yeni dönemde, ulus devlet, hala bütün toplumsal ağın merkezi kategorisi olarak varlığını koruyor olsa da, bu ancak devlet ile toplum arasındaki tek yönlü iletişimin yerine, iki yönlü iletişimin ikamesi ve/veya toplumdaki devlete doğru, devletin politikalarına veri teşkil edecek bir tür karşı enformasyon akışının sağlanması marifetiyle gerçekleşebilmiştir. Ulus devlet, bütün bu enformasyon akışını alanı içerisine toplamak ve tabii kendi söylemi içerisinde eritmek suretiyle, toplumsal alandaki farklı çıkarlar ile devletin ekonomi-politik yönelimlerini ve tabii finansal sermayenin beklentilerini kendi kurumsal varlığı içerisinde uzlaştırır.

Beklentiler önemli; finansallaşma sürecinde ekonomi-politikanın temel işlemsel değeri bu beklentiler; fiktif-psikolojik bir hal başka deyişle... Zira, Fuat Ercan’ın belirttiği üzere, finansallaşmanın temel işlemsel değeri olan para, “sadece ekonomik bir değişken olmayıp, aynı zamanda toplumu oluşturan bireylerin zihinlerinde oluşturulan ve güven unsurunu içinde taşıyan psikolojik bir ortak kabulün ürünüdür. Bu açıdan da para, toplumsal olduğu kadarıyla, psikolojik bir olgudur da” (Ercan, 2005: 18-19). Dolayısıyla devlet, toplumsal alandaki farklı beklentileri, sermayenin ve emeğin ekonominin gidişatına ilişkin öngörülerini örneğin, birbirine paralel hale getirebilirse, toplumsal psikolojiyi yönetebilirse, toplumsal ve siyasal alanı olumlu bir “anlam” etrafında örgütleyip bütün ulusal kadastroyu küresel finansal sermaye için bir cazibe merkezi haline getirebilirse kendisinden beklenen düzenleme rolünü, bu ideolojik rolü yerine getirmiş kabul edilebilir. Bu doğrultuda toplumsal alanın potansiyel risklerinden arındırılması, paranın akışı için potansiyel sorun teşkil edebilecek toplumsal

muhalefetin bastırılması, ekonominin gidişatının iyi olduğuna dönük bir algı yaratılması, dolayısıyla bütün toplumsal alanın ve/veya finansal sermayenin geçiş güzergâhının en çekici şekilde paketlenmesi, yerelin küresel alana dâhil olmasının da muhteviyatını içerir. Ekonomist Robert Heilbroner'ın belirttiği üzere, bu muhteviyat içerisinde "ideoloji (...) bütün toplumların deneyimlerini yorumlamak ve düzenlemek yoluyla, algıya ilişkin çerçeveleri işaret eder" (Heilbroner, 1990: 103). Zira, toplumsal deneyimimiz, "gerçeklik anlayışımız, kim olduğumuza ve ne yaptığımıza ilişkin algılarımız, hem kendimizin ve hem de başkalarının yaşam hikâyeleriyle iç içe geçmiştir. Bu tür hikâyelerin toplamı, ekonomide bizzat önemli rol oynayan ulusal ve uluslararası bir hikâyedir" (Akerlof ve Shiller, 2010: 26-27). En nihayetinde beklentiler değişirse, bütün küresel gündem değişir; ulusal devletlerin rolü de bu beklentileri optimum noktada istikrarlı kılmak, toplumsal talepler ile ekonominin yönelimleri arasında paranın akışını ve bu akışa yüzünü dönmüş yerelin imajını sekteye uğratmayacak bir dengeyi kurulmasını sağlamaktır.

Bu durum, ulus devletler arasındaki rekabetin de ana unsurunu oluşturur. Öyle ki, 1970 sonrasında giderek artan biçimde tüketen, tükettiği oranda da üretemeyen ulusal ekonomilerin girdikleri parasal çıkmazın olumsuz etkilerini ötelemeleri, küresel alanda kendisine yön arayan parayı ulusal alana çekme çabalarına eşlik eder. Bu ilişkide, elbette, "dünya parası basamayan (...) ülkeler, uluslararası finansla olan ilişkilerinde tabi bir rol üstlenirler" (Painceira, 2009: 273) ancak, bu vasıta ile bir yandan, ulusal alandaki toplumsal ve politik rahatsızlıklar ertelenirken ve devletin politik hegemonyası bir sonraki uğrağa kadar istikrarlı kılınırken, kredi kanalına da aktarılan bu para marifetiyle bireylerin tüketim arzuları da tatmin edilmiş, ama en nihayetinde paranın çevrimi ve/veya değerlendirme süreci tamamlanmış olur. Bu noktadan sonra artık ulusal devletlerin ekonomi politik yönelimleri bu çevrimi sürekli kılmaya, yerel coğrafyalarına küresel paranın bu akışını sağlıklı bir hale getirmeye yönelirken; küresel finansal sermayenin yönelimi, ulusal alana giren bu para, aynı zamanda borç para olduğundan, bu borçluluğun sürdürülebilir olmasına, borç yönetiminin istikrarlı olmasına odaklanır. Zira, Harry Magdoff'un da belirttiği üzere (2008: 40), her yıl giderek artan borcun anaparasını ve faizini

ödemek için daha fazla kaynağa gereksinim duyulmasına karşılık, verilen borç azaldığından ve borç toplamı çoğaldığından, her yıl çıkan para, giren paradan daha fazla olacaktır. Buradaki haliyle borç yönetiminin istikrarı, sermaye ile devletin istikrarında nihayetlenen bir karşılıklılığa işaret eder. Sermayenin ekonomik yeniden üretimi ile devletin politik iktidarının uzun vadeli kılınması arasındaki bu karşılıklılık, küresel sermaye ile yerel politik iktidar arasındaki bu “ontolojik suç ortaklığı” (Bourdieu, 2003: 119), ancak bu ortaklığın toplumsal meşruyetinin sağlanmasıyla, toplumsal aktörlerin en sıradan pratikleri ile finansallaşma sürecinin en genel yönelimleri arasında “kendiliğinden” bir bağın, ideolojik bağın kurulmasıyla tesis edilebilir.

Finansallaşma sürecinde bu ideolojik rol, ulusal merkez bankalarının kurumsal varlığında somutlaşmıştır (bkz. Gökgöz, 2013). Buna göre merkez bankaları bir yandan para politikası kararları üzerinden küresel paranın ulusal alan gireceği bir kapı olma misyonunu yerine getirirken bir yandan da ekonomik alan ile toplumsal alan arasındaki ilişkiyi derinleştirmenin, ekonomiye ilişkin toplumsal ihtiyaçlara seslenen bir enformasyon inşa etmenin, dolayısıyla ekonominin gidişatına ilişkin toplumsal alandaki potansiyel endişeleri geriletmenin, olumsuz beklentileri ortadan kaldırmanın araçları haline gelirler. Zira ancak “mevcut durumun ekonomik yorumlarla desteklenmesi ve onun çerçevesinde gelecekteki yönelimlere ilişkin merkez bankası değerlendirmesi, ‘hatalı beklentileri’ kaynağında düzeltebilir. Bu, yanlış tahminlerin, ekonomik rotanın raydan çıkmasına neden olma riskini minimize edebilir” (Trichet, 2008: 6). Politik iktidardan ve dolayısıyla toplumun politik-demokratik tercihlerinden “bağımsız”, ama devletin kurumsal çekirdeğine “bağımlı”, devletin ideolojik alanı içerisine kayıtlı bir kurum olarak merkez bankasının bir yüzü sermayeye bakarken, diğer yüzü toplumsal alana bakar; bir yandan ulusal parasal çerçeveyi koruyup borcun geri ödeneceğini garanti altına alırken, diğer yandan bu çerçevenin, söylemi marifetiyle ekonomiye ilişkin inşa ettiği anlamın toplumsal aktörler tarafından kabulünü sağlamaya çabalar. Bu söylemin içinden aktığı “iletişim, merkez bankası ile kamu arasında ortak bir anlamın tasarlanmasını hedefler. Bu ortak anlam inşa edildiğinde para politikasının etkinliği maksimuma ulaşır” (Lu et. al, 2009. 1).

En nihayetinde bu tabloya bakıldığında iki temel nokta var: Birincisi, küreselleşme sürecinin mevcut dinamikleri ve gelişmekte olan ülkelerin küresel alana eklenme biçimleri açısından bakıldığında, geleneksel merkez-çevre ilişkisinin, finansallaşma sürecinde tam anlamıyla bir karşılığı olmadığı söylenebilir. Zira, ulusal alana giren paranın bir bölümü kredi kanalıyla piyasalara ve temel aktarım kanalları olarak bankalara aktarılırken, bu aktarımın tüketimin artması marifetiyle enflasyon üzerinde bir baskı oluşturmaması da eş zamanlı olarak gerektiğinden, önemli bir kısmı rezerv olarak biriktirilir. Bu yönelim, George A. Akerlof ve Robert J. Schiller'in "ilk dominonun devrilmesini engellemek için (...) dünyanın her yerindeki merkez bankaları ve hükümetler kendi ekonomilerini ve daha genel ölçekte dünya ekonomisini kurtarmaya çabalıyorlar" (2010: 113) diyerek işaret ettikleri sürecin önemli bir parçasını oluşturur. Gündelik siyaset sahnesinde de sıkça dile getirilen ve olası bir kriz anına eşlik edecek yine olası parasal kaçışlara bir cevap olması ümidiyle oranı sürekli arttırılarak biriktirilen bu rezerv, merkez ülkelerin menkul kıymetlerinde değerlendirildiğinden, aslında çevre ülkeler merkez ülkeler karşısında ana alacaklı haline gelir. Costas Lapavitsas'ın (2008) "yoksulların zenginlere finansman sağlaması gibi garip bir durum" olarak işaretlediği bu hal, "Amerikan kamu borcunun son yıllardaki yabancı sahiplerinin ağırlıklı olarak merkez bankaları olmasının" (Papadatos, 2009: 287) nedenini de açıklar. Dolayısıyla merkez ile çevre arasında, sanıldığının aksine tek yönlü değil, iki yönlü bir parasal akış vardır; bu iki yönlü parasal akışa dışarıdan bakıldığında merkezin ve çevrenin konumu, içinde bulunulan pozisyona göre değişkenlik gösterir. En nihayetinde "küresel kapitalist sistemi, tek bir merkezden yönetilen ve yapısının mekân ve zaman açısından sabitlenmiş bir hâkimiyet-bağımlılık veya merkez-çevre ilişkisi olarak değil, karşıt ve aynı zamanda birbirine bağlı tekil devletlerin yerel birikim ve düzenleme bağlantılarının meydana getirdiği değişen bir ağ bütünü olarak kavramak" (Düzenleme Okuluna atfen akt. Hirsch, 2011: 108-109) finansallaşma sürecinde süregelen ilişkiyi anlamlandırmak noktasında daha yerinde olacaktır.

İkincisi, finansallaşma sürecinde çevre, merkezde üretilen ve dolaşıma sokulan değerlerin pasif birer tüketicisi olmak yerine, dolaşımda

olan bu ürünlerin üretilmesine katkı sağlayan bir konuma yerleşmiştir. Leo Panitch ve Sam Giddin’in da belirttiği üzere, bu düzenin devam ettirilebilmesi, merkez ülkeler kadar, “diğer devletlerin, küresel kapitalizm için etkin birer devlet haline getirilmesi suretiyle” (2004: 21-22) gerçekleşebilir hale gelmiştir. Bu doğrultuda çevre ülkeleri, bir yandan kendilerini tanımlayan değerler, kültürel çerçeveler, tarihsel geçmiş her ne ise, onunla küresel çevrim içerisinde yerlerini alırlarken diğer yandan küreselleşme sürecini kendilerine dayatılan bir şey değil, içinde yer alınması gereken bir kamusal mecra ve hatta ulusal çerçevelerden arınılan bir kültürel özgürleşim alanı olarak görmeye başlarlar. En nihayetinde, tekil devletlerin bağımlılıkları üzerinden şekillenen bir küresel alan hala varlığını koruyor olsa da, bu bağımlılığın içerimleri değişmiş; çevre, bütün kültürel özgüllüğü vasıtasıyla ve hatta bu özgüllük sayesinde küresel ile derinlikli bir bağ kurabilmiştir.

Bu kültürel çeşitliliği, paranın normatif dünyası ile buluşturma, bu kültürel özgüllükleri ulusal parasal çerçeve içerisine yerleştirme ve en nihayetinde paranın küresel koridoru içerisinde işaretlenen bir düğüm noktası olma rolü ulusal merkez bankalarına verilir. Paranın mutlak eşitlikçiliği, üzerinde gezinen farklı kültürel varoluşlar için birleştirici bir işlev yüklenir. Paranın “büyük bir eşitleyici olarak rolü” (Bonefeld ve Holloway, 2007: 24), “değişim değerine atfedilen eşitleyicilik misyonu” (Simmel, 1997), ulusal merkez bankaları üzerinden dolayımlanır. Farklı coğrafyalara haiz kültürel özgüllükler, farklı tarihsel geçmişler, farklı yaşam anlatıları, merkez bankalarının düğüm noktalarını oluşturduğu bu küresel ağ’da bir araya getirilir; merkez bankaları kültürlerle göre farklılaşan ve zorunlu olarak finansallaşma sürecinin küresel gündemine bükülen farklı düzenleme biçimlerini hayata geçirirler. Bu kapsamda bir sonraki bölümde bu vurguyu paylaşan düzenleme okununun temel varsayımları kısaca ele alınacaktır.

Birikim Rejimi ile Düzenleme Biçimi: Sermaye ile Devlet, Ekonomi ile Kültür...

Düzenleme okulu kuramcıları, birikim rejimi ile düzenleme biçimi, dolayısıyla ekonomi ile kültür, makro-ekonomik yönelimler ile sıradan toplumsal pratikler arasında iki yönlü bir ilişkinin varlığını

işaret ederler. Örneğin Alan Lipietz (1987), uluslararası işbölümünün, merkezin ihtiyaçlarının pasif bir ifadesi olarak değerlendirilemeyeceğini ve hiçbir ekonomik alanın, önceden belirlenmiş, a priori/verili bir pozisyona hapsedilemeyeceğini açıkça ortaya koyar. Bu doğrultuda, buradaki haliyle birincinin ikinciyi doğrudan belirlediği yönündeki kestirme bir yaklaşım yerine, ikincinin iradi ve bilinçli bir katılımıla inşasına katkıda bulunduğu bir ekonomi-politik çerçeve kurarlar. Ali M. Özdemir'in de belirttiği üzere, "birikimin koşullarını sağlamak ya da istikrarlı olmayan uzlaşma dengelerini yönetmek eylemi, yalnızca iktisat ekseninde işleyen politikalara değil, kamuoyu oluşturmaya yönelen –gerektiğinde tavizlerle desteklenmiş, gerektiğinde şiddet içeren- ideolojik, hukuki ve siyasi mücadelelere de gereksinim duycaktır" (2010: 233). Bu çerçeve, örneğin emeğin çözülüşünü basitçe ekonomik alan içerisinde değil, toplumsal alanın gözeneklerinde arar; yalnızca ücret ilişkisine ve hatta devlet katında yapılagelen hukuki düzenlemelere değil, onun da ötesine bireylerin en gündelik pratiklerini bile parasal genişlemenin uğrağı haline getirmeye odaklanan kültürel düzenleme biçimlerine bakar. Hirsch'e göre, ekonominin istikrarının ve çöküş potansiyelinin toplumun maddi ve kültürel düzeylerine zorunluluğu bağlılığı düşünöldüğünde bile, "tek başına bu bile, toplumun yalnızca ekonomik biçim tarafından belirlenen, değer kanunu tarafından düzenlenen, yani piyasa bazlı yeniden üretimi imkânsız kılar" (Hirsch, 2011: 31-32). Tam da bu nedenle olsa gerek Pierre Bourdieu, ekonomik alan ile kültürel alan arasındaki karşılıklıktan, yapı ile birey arasındaki "ontolojik suç ortaklığı"ndan bahseder (Bourdieu, 2003: 119). Yine benzer bir perspektiften, bu kez İngiliz Düzenleme Okulu temsilcilerinden Jessop (2005, 2008), "kültürel ekonomi-politik" adını verdiği kuramını ortaya kurar.

Ona göre, sermayenin birikim süreci ve sınıf hâkimiyeti ile devletin politik yönelimleri ve örneğin hukuki düzenlemelerin yönü arasında doğrudan/kestirme bir denklik olacağını ileri sürmek, devleti, sermaye ile toplum arasındaki pasif bir aracıya indirgemek, onun özgül politik varoluşunu dikkate almamak, devletin toplumsal talepleri ile sermayenin ihtiyaçlarını dolayımlayan ideolojik pozisyonunu görmezden gelmek, özellikle "post" ön ekinin gündem oluşturduğu

bir dönemde süreci anlamayı zorlaştırır. Başka bir ifadeyle, eğer öyle olsaydı, “hukuk ve devlet, daima verili bir girdiyi verili bir çıktıya çeviren ve girdilerle çıktılar arasındaki ilişkiyi çeşitlendiremeyen ‘gereksiz makinelerden’ başka bir şey olmazdı” (Jessop, 2008: 140). Oysaki kapitalizmin finansallaşması ve finansal sermayenin kapitalizm içerisinde bir hegemonik lider olarak ön plana çıkma süreci ile bu sürece eşlik eden “post-fordist” devlet formu arasında, ancak epistemolojik bir denklikten –ontolojik değil- söz edilebilir. Sermaye ile devlet arasında varoluşsal bir çakışmadan değil, ancak stratejik bir ilişkiden bahsedilebilir. Bu stratejik-ilişkisel çerçeve içerisinde, sermayenin yeniden üretimine politik iktidarın istikrarı eşlik eder; ekonomik büyüme hamlelerine, vergilerin artması ve devlet elitlerinin maddi çıkarları katılır ve en nihayetinde –özgüllüklerinin varlığına rağmen- hem sermayenin hem devletin bulunduğu noktadan toplumsal alan benzer bir biçimde görülür; insani pratikler “demokratik” seçimlerde politik iktidara teveccüh gösterdiği ve tüketim marifetiyle sermayenin yeniden üretimine katkıda bulunduğu sürece bir anlam ifade eder. Bu çerçevenin istikrarlı kılınması da, “sermaye birikiminin gereksinimleri ve seçmenlerin taleplerinin uzlaştırabilmesine” (Jessop, 2008: 242) bağlıdır. En nihayetinde kapitalizmin farklı tarihsel uğraklarında sermayenin yeniden üretim mekanizmaları ve devletin biçimi değişmiş olsa da, iki şey değişmemiştir: Birincisi, sermaye ile devlet arasındaki sınıfsal-çıkarsal bağ; ikincisi, sermaye ile devletin, insana yaklaşma biçimindeki denklik...

Nitekim finansallaşma süreci de bu tarihsel uğraklardan birisini temsil eder. Sanayi sermayesinin nispeten gerilediği ve üretim temelli kalkınma modellerinin terk edildiği, hatta söylem düzeyinde “kalkınma”nın “büyüme” ile ikame edildiği bu dönemde, paranın küresel akışı bütün ulusal ekonomileri aynı hizaya çeken bir mahiyet kazanmıştır. Bundan böyle bir ekonominin başarısı, öncelikle parayı ulusal alana çekme, ardından -ulusal alana giren paranın önemli bölümü girdiği hafta dışarı çıktığından- bu giren parayı uzun vadeli kılmaya ikna etme ve en nihayetinde bu ikna çabası neticesinde oluşacak maliyetin toplumsallaştırılma, toplumsal meşruiyetini genişletme düzeyine bağlı olacaktır. “Bu da korporatist organların varolan ekono-

mik sistemin tüm meşruiyetine bağlı olduklarını ve kendilerini bu sistemin sürekli olarak genişlemesiyle uyumlu olan taleplerle sınırladıklarını göstermektedir” (Jessop, 2008: 223). Bir başka deyişle, paranın küresel akışının devamlılığı, ulusal alanda politik istikrarın teminatı olurken; tam tersi bir yerden, ulusal politik iktidarın toplumsal aktörlerin beklentilerini yönetme ve/veya toplumu “istikrarlı” kılma becerisi, küresel akışın o ulusal alana yönelmesini de sağlar hale gelir. Dolayısıyla bu noktada devlet ile sermaye arasındaki stratejik-ilişki kendisini yeniden gösterir.

Parasal Hedeflerin Kültürel İçerimleri: Enflasyonla Toplumsal Alanda Mücadele Etmek

Finansallaşma sürecinde devlet ile sermaye arasındaki stratejik-ilişkiyi belirleyen bir üst başlık daha var; paranın akışına yüzünü çevirmiş, özelleştirmeler marifetiyle üretim ile doğrudan bağlantısı kesilmiş, kalkınma ve istihdam temelli bir retoriğe sırtını dönmüş bütün çevre ülkelerinde etkinlik kazanan bu başlık: Enflasyonla Mücadele... Zira paranın sürekli yer değiştirdiği bir küresel coğrafyada, Ercan'ın belirttiği üzere, “Ekonomide doğal olarak varolan ya da rasyonel bireylerin kararlarıyla inşa edilen denge durumunun, ancak dışsal olarak tanımlanan paranın miktarında gözlemlenen oransız değişim ile bozulacağı varsayılmıştır” (2005: 135). Dolayısıyla finansallaşma sürecinde Merkez Bankasının, bu miktar kontrolü üzerinden fiyat istikrarına yöneldiği, enflasyonla mücadele stratejisini de bu kontrole yasladığı pekâlâ söylenebilir. Zira her ne kadar bütün toplumun “tüketim”e sarmalanması, tüketim ideolojisinin etkinlik alanını arttırması politik iktidarın kendisini yeniden üretmesi açısından işlevselse de, tüketimin artması, fiyat ve enflasyon artışını beraberinde getirdiğinden paranın değerlenmesini, dolayısıyla finansal sermayenin yeniden üretimini sekteye uğratar. Anlaşıldığı üzere sistemin devamlılığı için bu noktada bir dengeye ihtiyaç var. Dolayısıyla aslında enflasyon, finansal sermaye ile politik iktidar arasındaki bu denge- nin rakamsal karşılığı olarak düşünülebilir. Enflasyonla mücadele stratejisi, bu dengeyi uzun vadeli kılmaya dönük bir çabayı ve bu çabayı mümkün kılacak araçlar toplamını içerir.

Daha da önemlisi, politik alan ile ekonomik alan arasındaki bu denge arayışı en önemli etkisini emekçiler üzerinde gösterir. Lapavitsas’ın “finansal müsadere” (2009: 41) olarak, David Harvey’in ise “el koyarak birikim” (2003: 114-151) olarak tanımladığı bu etki kendisini iki şekilde ortaya koyar: Birincisi, ücretler düzeyindedir; zira enflasyon rakamlarının yükselme eğilimi gösterdiği dönemlerde ilk akla gelen emek ücretlerinin düşürülmesi ve/veya verimlilik artışı marifetiyle birim işgücü maliyetlerinin düşürülmesidir. Basitçe söylersek, emeğin alım gücü düşürülerek, beraberinde tüketim eğiliminin, fiyatların ve enflasyonun düşmesi beklenir. Bu da yetmez; ikinci olarak emeğin aldığı ücretin ve/veya söylendiği biçimiyle hanehalkı gelirlerinin kredi kullanımı (tüketim, mortgage vb.) marifetiyle finansal piyasalara akması, finansal sermayenin yeniden üretim süreciyle bütünleşmesi hedeflenir. Bu vasıtaıyla yalnızca emeğin, sermayenin itici gücü haline gelmesi sağlanmış olmaz; daha da önemlisi emeğin toplumsal pratikleri ile finansal sermayenin genel yönelimleri arasında bir bütünleşmenin sağlanması mümkün hale gelir. Sermayenin krizi, doğrudan emeğin krizi olarak yankılanır; emeğin sınıfsal ve dolayısıyla nesnel konumu, finansal piyasalarla olan öznel ilişkisi tarafından tersine çevrilir; emeğin sermayeye karşı olası bir karşı duruşu, aynı zamanda kendisine karşı bir duruş olarak görünür. Bu haliyle finansallaşma süreci, Valentin N. Voloşinov’un burjuva felsefesinin temel yönelimlerinden birisi olarak işaret ettiği bir hali devam ettirir: “Tüm sosyo-ekonomik kategorilerin, öznel-psikolojik veya biyolojik kategorilerle değiştirilmesi” (1987: 26-27) yönelimini...

İşte bu süreç, ekonomi-politik olduğu kadar kültürel ve ideolojik de olan bu süreç, finansallaşma süreci, kurumsal olarak ulusal merkez bankaları mekânsal olarak da ulusal-finansal başkentler üzerinden şekillenir. Hirsch’in, düzenleme okuluna referansla, küresel kapitalist sistemin –artık-, “karşıt ve aynı zamanda birbirine bağlı tekil devletlerin yerel birikim ve düzenleme bağlantılarının meydana getirdiği değişen bir ağ bütünü” (2011: 108-109) olarak kavranması gerektiği yönündeki vurgusunun gerisinde de bu mefhum yatar. Ulusal merkez bankalarının politik düğüm noktalarını oluşturduğu bu küresel ağ’da ulusal finansal başkentler, küresel finansal sermaye ve onun yerel taşı-

yıcıları ile emeğin, yani hanehalkı gelirlerinin temas ettiği bir kamusal alan, ekonomik bir düğüm noktası olarak inşa edilir. Nitekim küreselleşme süreci de bu düğüm noktalarının biraradalığı üzerinden varlık kazanır. Jessop'un "küre-kentleşme" (2005: 275) olarak tarif ettiği bu durum, bir "girişimci kent" özelinde bütün ulusal-toplumsal alanın küresel alana entegrasyonunu içerir. Dolayısıyla 1970 sonrası dönemde küreselleşmenin, finansal sermayenin hegemonyası üzerinden işlediği ve her ulusal ekonominin ulus-ötesi dünya ile eklemelenmesinin, o ulusal coğrafyada bulunan ve hem kendini uluslararası akışkanlığa sahip sıcak parayı cezbetmeye adanmış hem de yerel toplumun maneviyatı üzerindeki ağırlığı olan kentler (city) üzerinden gerçekleştiği hususu bir vakıa olarak karşımızda duruyor.

Dolayısıyla, dünyanın bu yeni görünümü, kentler arası finansal ağlar üzerinden işliyor ve yine ağlar üzerinden denetleniyor, gerekirse yeniden kurgulanıyor. Zira, köprü işlevini yerine getirecek olan bu küresel kent, mimari özelliklerinden ziyade, tarihsel önemiyle beraber el alınıyor. Kapitalizmin tarihe saygısından değil elbette; tarihin, bu çevrime kolaylıkla eklemenebilmesinden, bu akışın hız kesmemesi yönünde düzenleyici bir rol yüklenebilmesinden... Nicos Poulantzas, "tarihi-kültürel gelenek gibi (...) görünüşte son derece doğal bir öğe (bile) kapitalist düzende, geçmiştekinden farklı bir anlam kazanmaktadır" (2004: 109) derken, sanırım buna yakın bir şeyi işaret etmiş olmalı. Nitekim, Türkiye'nin 1980 sonrası dönemde dâhil olduğu bu finansallaşma sürecinde, hem İstanbul'u bir finansal başkent olarak inşa çabası hem de Merkez Bankasını bu finansal başkente taşıma gayreti, İstanbul'un tarihsel mirası ve bu mirasın ulusal-toplumsal alanın topyekün finansallaşması açısından yüklendiği düzenleyici rol açısından bakıldığında daha da anlamlı bir yere yerleşiyor. Tüm tarihsel mirasıyla İstanbul imgesi, finansallaşma sürecinde yeniden keşfediliyor.

İstanbul'u bir "Finansal Merkez" ve bir "Tarihsel Derinlik" olarak eş zamanlı okumak: Hürriyet ve Zaman Gazetelerinde "İstanbul Finans Merkezi Projesi"

İçinde bulunduğumuz dönemde giderek yoğunluğunu arttıran bir gündem olsa da, İstanbul'un bir finansal merkez olarak yeniden

keşfedilmesinin tarihi aslında 90’lı yılların sonuna kadar uzanır. O dönemde Osmanlı Bankası Tarihi Araştırma Merkezi, Avrupa Bankacılık Tarihi Birliği ve Toplumsal Tarih Vakfı’nın işbirliği ile “Doğu ve Batı’nın Kavşağı’nda: Bankacılık, Ticaret ve Yatırımlar” konulu bir kolokyum düzenlerken, bütün parasal ve mali konuların yanı sıra kolokyumun ana gündemi, 19. yüzyıldaki Avrupa ile Osmanlı arasındaki ekonomik ilişkilerin devamında “Doğu ile Batı arasında bir köprü olan İstanbul’un yeniden bir finans merkezi olma adaylığı” (Hürriyet, 13.10.1999) idi. İçinde bulunduğumuz dönemde, 2001 sonrası dönemde uygulanan ekonomi-politikaların da etkisiyle bu adaylık vurgusu daha da pekişmiş gözüküyor. Ancak daha da önemlisi, İstanbul’un kent tarihinden kaynaklanan “asalet” duygusu, ulusal alanın finansallaşması sürecinin üzerinde yükseldiği temel zemin haline geliyor. İstanbul’un sırtını yasladığı özellikle Roma ve Osmanlı mirası, yalnızca Avrupa ile özellikle Ortadoğu arasında bir bağ kurmuyor, aynı zamanda dünyanın farklı gelişme derecelerine sahip lokasyonları arasında parasal geçişin imkânını da yaratıyor. Dolayısıyla İstanbul’un dinler tarihi ile de iç içe geçmiş mistisizmi, onun hem kültürel anlamda “medeniyetler arası bir muhabbet köprüsü” (Zaman, 7.6.2012) hem de ekonomik anlamda farklı kültürel-ulusal alanlara yerleşik sermayelerin geçiş yapabildiği bir parasal-finance köprü olarak inşasına eş zamanlı olarak zemin teşkil ediyor.

Nitekim, farklı politik pozisyonlardaki yazılı basın organlarının sayfalarına aynı vurgu ile taşınan ifadesinde, dönemin Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar’ın, İstanbul finans merkezi projesi tasarımına ilişkin olarak “Kapalıçarşı’nın işleyişi ve ortak mekan kullanımıyla, Topkapı Sarayı’nın siluet ve tasarımından esinlenildiğini” belirtmesi, tarihe ilişkin bu “yeniden keşif” sürecinin bir uğrağı olarak düşünülebilir. Buna göre, “dünyanın ilk finans merkezi olarak kabul edilen” bir mekân ile “Osmanlı Devletinin yönetildiği” (Zaman, 9.2.2012) bir mekân, yeni finansal merkez olarak İstanbul mekânı tasarımının arka planına yerleşir. Zira Bayraktar, “yüzyıllarca doğu ile batı arasında bir köprü olan İstanbul’un yeniden dünyanın finans gözbebeği olacağını” belirtmekle kalmaz; “geçmişin her döneminde güç, ihtişam ve zarafetin sembolü olan İstanbul’un, tarihi misyonuna yakı-

şır bir şekilde önce bölgesel ardından da küresel ticaretin merkezi olacağını belirtir.” Bu doğrultuda, “İstanbul’un tarihi dokusu ile ilişkilendirilerek geçmiş ve geleceğin çizgilerini birarada taşıyan bir siluet ortaya çıkacaktır” (Hürriyet, 9.2.2012). Burada görüldüğü üzere, İstanbul’u bir finansal merkez olarak inşa etmeye dönük söylemin arka planında kentin tarihsel mirası bütün olarak durur; kentin finansal başarısı, onun tarihsel derinliği ile iç içe geçer.

Burada haliyle konuya ilişkin olarak kurulan politik söylemin, dönemin Londra Uluslararası Finans Merkezi (City) Başkanı Michael Bear tarafından da daha önce ifade edildiğini belirtmek gerekir. Bear “İstanbul doğu ile batı arasında köprü görevi görüyor, bu miras da Türkiye’nin önemini ortaya çıkarıyor” derken, “Türkiye’nin küreselleşebilmesi için Londra gibi bir finans merkezine ihtiyacı olduğunu” da belirtir. Anlaşıldığı üzere, mevcut ekonomi-politik zorunluluklar içerisinde küresel alanla eklenmek zorunda olan ulusal ekonomiler, bunu bir finansal merkez olarak işaretledikleri kentler üzerinden gerçekleştirirken, bu kentin tarihsel dokusu ekonomiler arası rekabetin de ana konusu haline gelir. Bir sonraki adımda, söylendiği üzere, “tarihsel avantajın üzerine inşa edilecek radikal yapısal reformlar yoluyla şehrin dünya finansının dikkati çekmesi” (Zaman, 3.10.2009) hedeflenir. Farklı tarihsel birikime sahip kentler arasında kurulan ağ, bir yandan paranın belirli/belirlenmiş bir hat üzerinden akmasını mümkün hale getirirken bir yandan da kentlerin sahip olduğu kültürel arka plan, finansallaşmanın toplumsal meşruiyetinin sağlanması, sürece toplumsal katılımın gerçekleşmesini mümkün kılar.

En nihayetinde kentler arası bu rekabet ve/veya Türkiye’nin İstanbul üzerinden bu rekabete dâhil olması, Bear’ın belirttiği gibi, “Pastayı büyütür, pasta büyüyünce pay da büyür. Türkiye bu rekabete katılırsa, bu hepimizi (*tüm finansal merkezleri-y.n.*) daha ileriye taşıyacaktır” (Hürriyet, 29.1.2011). Yine City’nin yeni başkanı Lord Mayor Wootton’un belirttiği gibi, “İstanbul’un bu ligde yer alması elbette rekabet getirecektir ama aynı zamanda iş hacmini de büyütecektir” (Hürriyet, 18.1.2012). Ancak daha önemli bir husus, Londra ile İstanbul arasındaki bu ilişkiyi HSBC Türkiye CEO’su Martin

Spurling’in oturttuğu bağlam: “Türkiye ile İngiltere arasındaki güçlü tarihi ilişkilere bakıldığında, İstanbul finans merkezi projesi için birlikte çalışma konusunda büyük fırsatlar bulunuyor” (Hürriyet, 18.1.2012). “Tarih”, kentler arasındaki rekabetin önemli bir bileşeni olduğu kadar, “sağlıklı” bir küresel-finansal ilişkinin de zeminine yerleşiyor.

Buradakine benzer bir şekilde, başka bir vesile ile Londra’nın “City” merkeziyle Türkiye arasındaki yüzyıllar öncesine dayanan tarihsel bağlara vurgu yapan başkan Wootton’a, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Sultan Abdülaziz’in 1867 yılında Londra’ya yaptığı resmi ziyareti hatırlatarak, “o zamandan bu yana ilişkilerimiz ortak ilgi alanlarımız çerçevesinde güçlendi ve gelişti” diye belirtiyor. Cumhurbaşkanı Gül, “İstanbul’un bölgesel ve küresel finans merkezi olma sürecinde, İngiltere’nin desteğini takdirle karşıladığını” da (Zaman, 24.11.2011) konuşmasına ekliyor. Görüldüğü üzere, iki ülke temsilcileri arasındaki bu söylemsel karşılıklılığın konusu her ne kadar finansallaşma sürecinin bizatihi kendisi olsa da, bu karşılıklılığın başlangıcı bir buçuk asır öncesinden başlatılıyor; finansallaşma sürecinde kentler arası küresel ağ’ın kökenleri İmparatorluğun son demlerinde aranıyor; finansal bağların toplumsal meşruiyeti, tarihsel bağlara yaslanıyor; kentler arası tarihsel ilişkiler, bu ilişkilerin finansallaşma sürecinde de istikrarlı bir şekilde süreceğine dair potansiyel bir “güven”i işaret ediyor. Bu toplumsal “güven”, istikrarlı bir finansal yapının hem öncülü hem sonucu olarak, finansallaşma sürecinin “sağlıklı” gelişmesinin olmazsa olmazlarından; ve tarih, bu noktaya dönük, ideolojik, bilişsel ve/veya simgesel bir rolü yerine getiriyor.

Will Rogers, tarihin üç büyük keşfi olduğundan bahseder. Bunlar, tekerlek, ateş ve merkez bankacılığıdır (akt. Sammuelson, 1958: 313). Tarihsel süreç içerisinde ateş ve tekerleğin biçimi ve kullanım alanları değişkenlik göstermiş olsa da, işlevleri değişmeden kalmıştır. Oysaki merkez bankacılığının ulusal bir ekonomi içerisindeki rolü ve işlevi de, kapitalizmin farklı uğraklarında değişkenlik göstermiş; merkez bankasının sermaye, devlet ve toplum ile kurduğu ilişkinin düzeyi, dönemin yapısal ve sınıfsal ilişkilerine/çelişkilerine göre yeniden düzenlenmiştir. Dolayısıyla merkez bankacılığının aslında her dönem yeniden keş-

fedildiği söylenebilir. Bu sürekli tekrarlanan keşif sürecinde, merkez bankacılığının gündemini, toplumla ve devletin kurumsal ekirdeğiy-le arasında mesafeyi/uzaklığı belirleyen temel mefhum, sermayenin verimlilik düzeyi, ekonomik çevrimin istikrarı olmuştur. 1970 sonrası dönemde bu istikrarın adı, finansal derinleşme olarak değişmiştir. Nitekim Maliye Bakanı Mehmet şimşek'in belirttiği üzere, "İstanbul'un bir finans merkezi olması projesi esas itibariyle finans piyasalarının derinleştirilmesiyle ilişkilidir" (Hürriyet, 9.5.2012/II).

Bu noktada iki Şey nemli: Birincisi, sermayenin, özellikle de uluslararası sermayenin, Türkiye'yi tasavvur etme biçimi, Türkiye ekonomisine duyduğu güven; ikincisi, ise ulusal alandaki sıradan bireylerin ekonominin gidişatına ilişkin duydukları güven... Bu iki unsurun karşılıklı olarak birbirini beslediği, ulusal bir finans merkezi olarak İstanbul imgesinin, hem uluslararası fonların hem de bireysel tasarrufların eş zamanlı olarak yöneleceği bir mekân olarak inşa edildiği söylenebilir. Nitekim şimşek'in "nüfusun finansal açıdan eğitilmesi (ve) vatandaşların da piyasaya katılımının önemli olduğunu işaret etmesi"nin (Hürriyet, 9.5.2012/II) nedeni budur. Dolayısıyla bir finans merkezi olarak İstanbul kent mekânı, tüm tarihsel-kültürel donanımıyla bu iki "güven" duygusuna da eş zamanlı olarak seslenir. Bir başka yerden, bu iki "güven" duygusuna eş zamanlı olarak seslenme potansiyelinden dolayı İstanbul kent mekânı, bir finans merkezi olarak inşa edilir.

Bu doğrultuda finansallaşma sürecinde "güven" ve "mekân" arasında yakın bir ilişki olduğu hususunun, süreç içerisindeki tüm toplumsal aktörler tarafından paylaşılan bir düşünce olduğu söylenebilir. Bu noktada "tarih", bu ilişkiye muhteviyat kazandırır, bu iki olgunun arasını "anamlı" bir içerikle doldurur. Uluslararası Finans Enstitüsü Yönetim Kurulu yesi ve Akbank Yönetim Kurulu Başkanı Suzan Sabancı Dinçer'in belirttiği üzere, "ok önemli, çok zengin bir tarihe sahip olan ve yüzyıllarca bir imparatorluğa başkentlik yapan İstanbul'un" dünyaya en önemli mesajı, yine güvene ilişkindir: "İstanbuluların kendileri, ülkeleri ve bölgelerine ilişkin duydukları güven; küresel krizin ardından piyasaların toparlanması ve güçlenme-

si için büyük öneme sahip olan güven...” Dinçer’e göre, “İstanbul, güveni temsil eder” (Hürriyet, 9.5.2012/I).

Finansal anlamda rekabetçi kentler, kültürel anlamda yaratıcı şehirler yaratmak; uluslararası finans mimarisini, ulusal-kültürel esin-tiler taşıyan mimari projelerle bir kent mekânına taşımak, finansallaşma sürecinde küresel alanla tam anlamıyla eklemlenmeye yönelik bir ekonominin kültürel “altyapısını” oluşturuyor. TOKİ başkanının belirttiği üzere, İstanbul finans merkezinin “İstanbul silüetine uygun bir şekilde inşa edilecek, kendi öz mimarimizin esintilerini taşıyacak” (Hürriyet, 11.10.2011) olmasının nedeninin bu altyapıyı, finansal piyasalarla temas eden ulusal ve uluslararası toplumsal aktörler nezdinde görünür kılma çabası olduğu söylenebilir. Bu çabanın daha ileri bir aşaması, Forum İstanbul toplantılarında İMKB başkanı tarafından ifadelendirilir. İMKB başkanına göre, İstanbul’un “Bir finans merkezi olabilmesi için Osman Gazi vizyonuna ihtiyaç vardır” (Hürriyet, 26.4.2012). Böylelikle, İstanbul finans merkezinin tarihsel kökleri, Söğüt pazarında aranıp bulunur. Benzer bir hamle, dönemin Türkiye Bankalar Birliği Başkanı Ersin Özince’nin söyleminden de okunabilir. Ona göre de, Türklerin İstanbul’un fethinin hemen ardından Akdeniz ticaretine egemen olmaları Kapalıçarşı marifetiyle gerçekleşmiştir ve o dönemin prensipleri, bugün için hala bir gösterge niteliği taşır:

Osmanlı, prensip olarak her yerden mal gelsin alınsın satılsın, muhafazası devlet garantisinde olsun, bütün bunlardan rakiplerine nazaran az vergi alsın, cazip hale getirsin. Bunu yaptığı için dünyanın en büyük şehirlerine sahip oldu. Bugün sanayi devrimi bence yerine finans devrimine bırakıyor. Finans devriminde İstanbul’un yerini mutlaka saptamak zorundayız (Zaman, 5.12.2007).

Nitekim, Kasım 2010 tarihinde gösterime açılan “10 Adımda Kapalıçarşı” adlı sergi için, dönemin İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı Caner Çimenbiçer’in “İstanbul’un farklı medeniyet ve renkleri içinde barındıran bir dünya kenti” olduğunu ifade ettikten sonra, serginin “İstanbul finans merkezi projesine ilişkin çalışmalara estetik düzeyde katkı sağlayacağına inandığını” (Zaman, 13.11.2010) belirtmesinin nedeni de budur.

En nihayetinde bu ortak tarihsel geçmiş marifetiyledir ki, sermaye piyasasındaki finansal araçların ulusal-toplumsal aktörler tarafından sahiplenilmesi, bireysel tasarrufların (yastık altındaki paraların örneğinin) bu finansal araçlarla buluşması ve dolayısıyla finansal piyasalara içkin riskin paylaşılması, toplumsallaştırılması sağlanmış olur. Finans merkezi olarak işaretlenen bir kentin tarihi dokusu, finansal piyasalarla temas eden tüm toplumsal aktörleri birbirine bağlayan, ekonominin gidişatına ilişkin olumlu beklentileri besleyen bir arka plan oluşturur. Bireylerin en sıradan (mikro) toplumsal pratikleri ile sermayenin makro yönelimleri, bir “kent” özelinde sabitlenen “tarih” vasıtasıyla birbirine paralel hale gelir. Bu hal, İMKB başkanının başka bir vesile söylediği gibi (Zaman, 22.5.2012), İstanbul finans merkezi projesinin de merkezi olmaya aday bir borsanın, önce şirketleşip, sonra halka arz yoluna gitme, dolayısıyla daha fazla insanı içine alarak finansal piyasaların derinliğini, sermaye varlıklarının da değerini artırma projesinin, parasal bir projenin toplumsal uğrağını oluşturur.

İMKB Başkanı İbrahim Turhan, “kültür”ün, İstanbul’un bir finansal merkez olarak inşası projesinin bütünleyici unsuru olduğunu belirtir. Turhan’a göre, “Zihniyet dünyasının yeniden inşası; buna hazır bir zihniyet dünyasına sahip, bu donanımına hazır bir ortamın oluşturulması çok önemlidir” (Hürriyet, 2.1.2012). Aynı paralelde, Sermaye Piyasası Başkanı İbrahim Peker’in “İstanbul finans merkezi denilen şey elle tutulur bir şey değil. ‘Yaptım, uluslararası finans merkezi oldu’ böyle bir şey değil” (Zaman, 29.1.2011) yönündeki söyleminin arka planında, diğer bütünleyici unsurlarla beraber, finans merkezi projesine eşlik edecek bir toplumsal zihniyet değişikliğinin zaman alacağına ilişkin bir öngörü olduğu söylenebilir. Anlaşıldığı üzere, finansallaşma sürecinde, bir kentin finansal merkez olarak inşasına paralel, toplumsal aktörlerin de bilişsel olarak inşa edilmesi gerekir ki, süreç, potansiyel beşeri risklerinden arındırılsın; parasal akışın toplumsal koridoru rehabilite edilebilsin. “Finansal eğitim”in, küresel alana eklemleme yönelimi içerisindeki tüm merkez bankalarının iletişim politikalarının bir parçası olarak öne çıkmasının nedeni budur.

Yine bu kez bir başka uluslararası düzenleyici kuruluş olarak Dünya Bankasının genel olarak beşeri sermayeyi geliştirme ve katılım-

cı iletişim çalışmaları ile, özel olarak da ulusal hükümetler aracılığıyla hayata geçirdiği sosyal riski azaltma projelerinin yönelimi budur. Ve en nihayetinde makro-ölçekte ulusal kültür, mikro ölçekte de finansal merkez olarak işaretlenen kentin “spesifik” tarihi, bu rehabilitasyon sürecinin bir parçası olarak kendisini gösterir; finansallaşma sürecinin önündeki olası toplumsal engelleri ortadan kaldırır, sıradan toplumsal pratiklerin finansal sermayenin genel eğilimleri ile buluşması sağlanır. Tarihin ve/veya kültürün düzenleyici bir biçim olarak sürece dâhil olduğu bu noktada, finansallaşmanın toplumsala gömülmesinin, toplumsal meşruiyet zeminin genişletilmesinin ve/veya finansın toplum-sallaşmasının imkânı yaratılmış olur.

Aynı zamanda Türk-İngiliz İş Konseyi Başkanı da olan Suzan Sabancı Dinçer, İstanbul’un “New York, Londra, Tokyo, Şanghay eksenindeki yeni noktalardan bir tanesi” olduğunu belirtirken; buradaki yönelimi, Citi Grup Başkan Yardımcısı Hamid Biglari, çünkü “İstanbul, kültürlerin ve kıtaların buluştuğu çok önemli bir lokasyona sahip” (Hürriyet, 30.4.2011) diyerek tamamlar. Kuşkusuz kentlerin tarihsel ve kültürel kıyafetleriyle çıktıkları bu finans sahnesinde, parasal akışın kendilerine doğru bükülmesini sağlamaya dönük bir rekabetin varlığından da bahsetmek gerekir. Birer finansal düğüm noktası olarak kentler üzerinden gerçekleşen bu küreselleşme sürecinde, parasal rekabetin kültür ve tarih ekseninde sürdüğünü ileri sürenler de var. Örneğin Hürriyet Gazetesi yazarı Yalçın Doğan (2010), finans merkezleri arasındaki bu rekabetin, “kültür üzerinden; tarihi miras ve müze, kitap, tiyatro, müzik ve sinema üzerinden” gerçekleştiğini belirtir. Anlaşıldığı üzere, söz konusu süreçte, finansal merkez olarak işaretlenen kentin tarihsel derinliği, finansal derinliğin önkoşulu ve/veya uğrağı haline gelir. Finansallaşma sürecinde, yalnızca mekân değil, o mekânın tarihselliği de değişim değerine sarmalanır, değer biçimi tarafından belirlenir hale gelir. En nihayetinde tarihsel birikim, sermayenin birikim sürecinin paralelinde yürür.

Dönemin SPK başkanı Vedat Akgiray, bir finans merkezi olarak İstanbul’un konumunu şöyle tarif ediyor: “İstanbul, tarihin yazıldığı yer, her şeyin göbeği (...) Dünya bir ülke olsa ve bir tane başkent yap-sak, bu İstanbul olurdu. Binlerce yıldır dünyanın gözü burada olmuş

(...) Dolayısıyla zaten burası merkez..." (Hürriyet, 13.6.2012). Yine İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş'ın söylediği biçimde, "geçmişte üç büyük imparatorluk döneminde İstanbul dünya merkeziydi. Bankerler, finans merkezi olduğu için İstanbul'daydı. Bunun için İstanbul'un artık bir sanayi kenti yerine (...) bir finans kenti olması gerekir" (Zaman, 14.1.2008). Anlaşıldığı üzere, İstanbul'un bir finansal merkez olarak inşasının meşruiyet zemini, onun tarihsel olarak merkeziliği üzerine yerleştiriliyor; bir kenti, bir finansal merkez olarak yeniden keşfetmenin araçları tarih içinden çekip çıkarılıyor ve en nihayetinde bu finansal proje, kentin tarihsel konumunu başka bir düzeyde kullanılabilir kılıyor. Finansal piyasalarla temas eden farklı toplumsal aktörlerin İstanbul'a ilişkin kültürel hassasiyetleri, kentin bir finansal merkez olarak inşasını önceliyor; kentin, kültürlerarasılığa seslenen tarihsel formasyonu, finansal sermaye için verimli bir toplumsal alan sağlıyor. Nitekim, Garanti Bankası Genel Müdürü Ergun Özen, "İstanbul'un stratejik konumu dolayısıyla üç büyük imparatorluğun başkentliğini yaptığını belirterek, son on yılda Türkiye ekonomisinin çok iyiye gittiğini, krizin birçok ülkeye göre başarıyla atlatıldığını" (Zaman, 29.5.2012/I) kaydediyor. Yazılı basının kendine has diliyle yeniden kurgulanan bu söylemden yola çıkarak, tarih ile ekonomi arasında pekâlâ bir neden-sonuç ilişkisi kurulabilir.

Bu nokta önemli; zira, finansallaşma sürecinin yeniden üretilmesinin önkoşulunun toplumsal alan olduğunu, finansal sermayenin kendisini yeniden üretmek için toplumsala gömülmek zorunda olduğunu ve en nihayetinde toplumsal alanı finansallaşma sürecinin önünde engel olmaktan çıkarmak, toplumsalın gündemini finansın gündemi ile paralel hale getirmek için toplumsal aktörlerin bilişsel kapasitelerinin buna göre yeniden biçimlendirilmesi gerektiğini daha önce de belirtmiştik. Nitekim, bugün finansallaşmanın ve/veya bir ulusal alanı küresel olana eklememenin en önemli kapısı olarak merkez bankası iletişim politikalarının yöneldiği kapasite tam da budur. Dolayısıyla buradaki vurgu, yalnızca finansal projelerin aynı zamanda toplumsal projeler olduğunu anlamına gelmez; daha geride, bir finansal tasavvurunun, aynı zamanda toplumu da belli bir şekilde tasavvur ettiği, belli bir toplum formunu arzuladığı anlamına gelir.

Özellikle postmodernizm ile finansallaşma arasındaki tarihsel denklik de düşünüldüğünde, bu toplum tasavvurunun, emek gibi makro-toplumsal biçimleri yatay kestiği, onları din, dil, cinsiyet vb. eksenlerde tanımlanan kültürel kategorilerle ikame ettiği hemen ilk elden söylenebilir. Nitekim finansallaşma sürecinin varoluş kaynakları da, bu kültürel kategoriler arası çatlaklarda bulunabilir. Finansal piyasalar bu süreçte bir kamusal alan olarak tarif edilerek, farklı kültürel konumların birbiri ile diyaloga girdiği bir demokratik vizyon ile paralel ilerler. İMKB Başkanı’nun başka bir yerden de olsa işaret ettiği gibi, İstanbul, böyle bir toplumsal ve finansal yönelim için uygun bir mekân sunar; hatta neden İstanbul sorusunun cevabı da böyle bir toplumsal-tarihsel arka planda aranıp bulunabilir. Dönemin Sanayi Bakanı Zafer Çağlayan’ın Türkiye-Dünya Ticaret Köprüsü 2012 toplantısında nihayetlendirdiği biçimde, “Hazreti Mevlana’nın çok güzel bir lafı var. Diyor ki ‘aynı dili kullananlar değil, aynı duyguyu paylaşanlar daha iyi anlaşılır’. Bugün burada birbirinden farklı diller, ırklar, ülkeler ama ortak bir duygu, ortak bir dil var ki, o da ticaret ve ekonomi” (Zaman, 7.6.2012).

Anlaşıldığı üzere, finansal derinleşme ile kültürel konumlanışlar ve/veya hassasiyetler beraber ilerler. Örneğin, daha fazla insanı finansal piyasalar ile temas eder hale getirmek, hane halkı gelirlerinin finansal alanla buluşmasını sağlamak, en nihayetinde daha fazla sayıda insanın bireysel gündemini finansallaşmanın gündemi ile paralel hale getirmek için, toplumsal aktörlerin ilgi göstereceği yeni finansal ürünlere ihtiyaç varken; bu finansal ürünlerin, yine örneğin İslami hassasiyetlere özen göstermesi gerekir ki, hem ilgili sermayenin akışı sağlanabilsin hem de aynı yönelime sahip sermaye sahiplerinin zihinlerinde İstanbul’un bir finansal merkez olarak tahayyül edilmesi sağlanabilsin. Para, tüm maddi gerçekliğine ve ontolojik tekliğine rağmen; manevi düzeyde, kültürel kategoriler ekseninde parçalarına ayrılabilir. Ve en nihayetinde, söylendiği üzere “paranın merkezi” (Hürriyet, 11.7.2012) olmaya aday İstanbul, Bizans ve Osmanlı mirasını eş zamanlı olarak barındıran tarihsel kimliğiyle, paraya ilişkin farklı -kültürel- yönelimlerin, hassasiyetlerin, arzuların birbirine temas ettiği bir kent imajına bürünebilir; batı ile doğunun birbiriyle diyalog

kurduğu ve/veya buluştuğu demokratik bir vizyon içerisinde hem kendisini hem de finansallaşma sürecinin bütününü yeniden retebilirsin.

Dolayısıyla, Lüksemburg Maliye Bakanı Luc Frieden'in belirttiği üzere, "Lüksemburg Borsası İslami finansal ürünleri işlemlerine başlayan ilk borsalardan biri. (yleyse-y.n.) Geleneksel finans ürünleri dışında Türkiye ile işbirliği ile yapılabilecek yeni ürünler de bulunabilir" (Hürriyet, 3.11.2010). Dolayısıyla farklı tarihsel dekorlara sahip finansal merkezleri ve farklı kültürlere seslenen ürün yelpazesi ile bütün olarak küresel-finansal alanın istikrarı sağlanmış olur. Başbakan Erdoğan'ın MÜSİAD koordinatörlüğünde gerçekleşen 14. Uluslararası İş Forumu Kongresinde, İstanbul'un "kökleri doğuda, yüzü batıya dönük bir şehir" olduğu, "bir tanışma ve kaynaşma merkezi" olduğu yönündeki vurgusunun, kültürel-politik söyleminin yöneldiği yer tam da bu küresel-finansal istikrardır. Başbakanın, finansal piyasalara ile temas eden toplumsal aktörlere, en önemlisi de konuşma sırasında o salonda bulunan sermaye temsilcilerine

Kapıları 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından herkese açık hale getirilen İstanbul, farklı medeniyetleri, farklı kültürleri, farklı dilleri, inançları, renkleri kendi potasında bir arada ve hoşgörü içinde barındıran emin bir şehirdir. Bu şehrin sokaklarına girdiğinizde, kadim medeniyetlerin izlerini gördüğünüz kadar, hoşgörüye, birlikte yaşama kültürüne, gökkuşağının tüm renklerine, insanlığın tüm farklılıklarına da şahit olacaksınız. Bu şehirde eminim ki kendinizden bir şeyleri, kendinize ait renkleri de bulacaksınız; kendinize ait sesleri, yüzleri, lezzetleri de bulacaksınız" (Zaman, 06.10.2010)

diyerek yaptığı seslenişin de aynı finansal istikrarın politik ve toplumsal ayağını inşa etmeye, toplumsal ve politik anlamda İstanbul'un paranın akışı için çokkültürlü bir cazibe merkezi olarak yeniden keşfedilmesine dönük söylenebilir (Benzer bir vurgu için bkz. Zaman, 29.5.2012/II).

Finans merkezi olarak inşa edilecek kent meknının, "okkltrl" ve "demokratik" kimliği üzerinden, politik ve toplumsal alanın, finan-

sallaşmanın ve/veya küresel finansal alana eklemelenmenin önkoşullarına haiz olduğu yönünde bir mesaj, ilgili toplumsal aktörlere aktarılır. Yine, İngiltere Finans Merkezi (City) Başkanı’nın, “şehirde 300 ayrı dil konuşulduğu” ve “orada her milletten insan çalıştığına” (Hürriyet, 18.2.2011) dair vurgusunun nedeninin de bu olduğu söylenebilir. Diğer yandan, İngiltere Merkez Bankasının “teolog” istihdamına yönelmesinin nedenin de, toplumsal ve kültürel hassasiyetlere ilişkin aynı endişe olduğunu söylemek yanlış olmaz. Finansal merkez olarak inşa edilecek kent ve o kentin tarihinin, böyle bir endişenin önüne geçmeye dönük simgesel bir öneminin olduğunu söylemek gerekir.

Sonuç

Finansallaşma, küresel kapitalizmin 1970 krizi ertesinde taşındığı ve kendisini yeniden üretme mekanizmalarındaki farklılıklarla işaretlenen tarihsel bir uğrağı ifade eder. Bu uğrakta bir yandan politik iktidara, üretimin çekirdeğinden uzak bir yere konumlanıp, yalnızca paranın dolaşım kanallarını sorunlarından arındırmaya dönük bir düzenleme fonksiyonu yüklenirken, dolayısıyla demokratik seçimler ile ekonominin genel yönelimleri arasındaki bağ koparılırken bir yandan bütün olarak devletin alanı giderek genişlemiştir. Bu genişleme, finansal alanın istikrarının, toplumsal aktörlerin davranışlarındaki, beklentilerindeki, alışkanlıklarındaki istikrara zorunlu olarak bağlı olması ve bu iki istikrar arasındaki ilişkinin kurulabilmesi için de devletin ideolojik kanallarına daha fazla gereksinim duyulmasının bir sonucu olarak açıklanabilir. Dolayısıyla Türkiye’nin 1980 sonrası dönemdeki neoliberal yönelimler çerçevesinde dâhil olduğu, ardından devletin dönüşümünü de içeren yapısal reformlar yoluyla derinleştirdiği bu finansallaşma sürecinde, toplumsal alandaki en sıradan pratikler bile önemi giderek artan bir biçimde ekonominin merkezine taşınırken, bu pratikler ile ekonomi-politikanın genel yönelimleri arasında bir uygunluk kurma rolü, devletin ideolojik etkinlik alanını genişletmiştir.

Ancak finansallaşmaya bükülen bu ideolojinin çalışabilmesi, eş zamanlı olarak hem devletin alanı içerisinde yerleşik hem politik ikti-

dardan bağımsız hem de sermaye ve emek örgütlerini de içerecek biçimde tüm toplumsal aktörlerin birbirleriyle temas edecekleri bir kamusal alan olarak inşa edilmeye elverişli kurumların varlığına ihtiyacı duyar. Nitekim finansallaşma döneminde “bağımsız” ve “şeffaf” bir merkez bankacılığı anlayışı böyle bir yere oturur. Ulusal merkez bankaları, para politikası aracılığıyla finansallaşmanın ekonomi-politik gereksinimleri üzerine yoğunlaşırken, iletişim politikası aracılığıyla finansallaşmanın toplum tasavvurunu harekete geçirmeye odaklanır. Kendisini hem küresel alanda dolaşan paranın ulusal alana gireceği bir kapı hem de ilgili tüm toplumsal aktörlerin birbirleriyle diyaloga gireceği bir meca olarak kurar. Böylece bir yandan toplumsal aktörlerin ekonomik gidişata ilişkin beklentilerini öğrenip, bunu para politikası inşa süreçlerine dâhil ederken, bir yandan da ekonomiye ilişkin bu toplumsal aktörlere aktardığı enformasyon marifetiyle onları beklentilerini yönetmeye çalışır. “Beklenti yönetimi”, psikolojik ve sezgisel çağrışımları da olan bu kavram, bu yüzden finansal istikrarın en önemli belirleyicilerinden birisi; zira kapitalizmin finansallaşma uğrağında toplumsal beklentiler değişirse, her şey değişir.

Nitekim, Merkez Bankasının taşınmasını da içine alacak biçimde, İstanbul’un bir finans merkezi olarak inşası projesi de bu çerçevede düşünülebilir. Kentlerin birer düğüm noktasını oluşturduğu küresel ağ üzerinden finansallaşma süreci kendisini yeniden üretirken, bu kentlerin hem küresel sermayenin rağbet göstereceği hem de yerel halkın tasarruflarının –ve pek tabii emekçilerin ücretlerinin de– yöneleceği bir mekân olarak inşası önem kazanır. Bu doğrultuda, bir yandan sermaye ile emek arasındaki sınıfsal çelişkiler, finansal piyasaların gündemi içerisinde eritilirken bir yandan da finansallaşma süreci olası toplumsal engellerinden arındırılmış, toplumsal meşruiyet alanı genişletilmiş ve en nihayetinde olası kriz anlarında sermayenin “zararının toplumsallaştırılması” kolaylaştırılmış olur. En nihayetinde istikrar dönemlerinde yerel halkın artan kredi imkânlarından faydalanması, dolayısıyla finansal piyasalar ile daha fazla temas eder hale gelmesi; kriz dönemlerinde ise ortaya çıkan olumsuz bilançonun yerel halkın zarar hanesine yazılabilmesi için öncelikle finansal piyasalar ile sıradan insani pratikler arasında bir bağ kuracak, yerel halkın beklentilerine, hassasi-

yetlerine, bilişsel kapasitesine seslenecek birtakım ara elemanlara ve/veya ideolojik bağlantı noktalarına ihtiyaç vardır.

Dolayısıyla finansal merkez olarak işaretlenen kentin tarihi, hem küresel alan içerisinde yönünü belirleme uğraşında olan finansal sermaye için hem de yerel halk için böyle bir psikolojik-ideolojik-bilişsel noktaya tekabül eder. Yukarıda İstanbul’un bir finans merkezi olarak inşası çalışmalarına ilişkin farklı toplumsal aktörlerin, politik olarak birbiriyle çakıştığı söylenemeyecek iki farklı gazetede, Zaman ve Hürriyet gazetesinde, rastgele bir örneklem yoluyla seçilmiş görüşlerine yer verdik. İki şey önemli gözüküyor: Birincisi, sermaye çevreleri ile politik aktörlerin söylemlerinde, söz konusu “bir finans merkezi olarak İstanbul projesi” olduğunda, o söylemlerine eşlik eden ve o söylemin meşruiyetini sağlayan bir tarihsel arka plan her daim mevcuttur. İstanbul’un bir finans merkezi olarak gelecekteki “muhtemel” başarısının kökenleri, geçmişte ve/veya tarihin derinliklerinde aranır. Politik iktidara da, bu bağlamda, geçmiş ile gelecek arasındaki bu –zorunlu- tarihsel bağı, ekonomi-politik ve hukuki düzenlemelerle –yine zorunlu olarak- derinleştirmek kalır. Dolayısıyla ilgili söylemlere bakıldığında, İstanbul’un tarihi deneyimleri ile bir finans merkezi olarak inşası birbirinin devamı olan “doğal” bir sürecin uğrakları olarak gözükür. İkinci önemli husus, farklı politik pozisyonlara yerleşmiş olsalar da, iki farklı gazetenin, söz konusu bir finans merkezi olarak İstanbul projesi olduğunda, haber dillerindeki, kurgularındaki, vurgularındaki, alıntı seçimlerindeki ortaklıktır. Ancak bir gazete –Hürriyet- bu ortaklığa ekonomik bir kanaldan yönelirken, küresel-finansal alana daha derin bir şekilde eklemelenmenin zorunlu bir uğraşı olarak, “liberal bir mefhum” doğrultusunda konuya yaklaşırken; diğer bir gazete –Zaman- daha çok politik bir kanal vasıtasıyla, bir “devlet projesi” olarak konuya yaklaşır. Anlaşıldığı üzere, finansallaşma sürecinde “sermaye” ile “devlet” arasındaki stratejik-ilişkinin bir benzeri, iki farklı gazete arasındaki ortaklığın da temelini oluşturur.

Kaynakça

- Akerlof, George A. ve Shiller, Robert J., (2010). *Hayvansal Güdüler*, N. Domaniç, L. Konyar (çev.), İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Bonefeld, W. ve Holloway, J., (2007). *Küreselleşme Çağında Para ve Sınıf Mücadelesi*, M. Çelik, A. Rıza Güngen vd. (çev.), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, Loic J.D., (2003). *Düşüniimsel Bir Antropoloji İçin Çevaplar*, Nazlı Ökten (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Doğan, Yalçın, (2010). "Arts Longa Vita Brevis", *Hürriyet Gazetesi*, 28 Ekim 2010.
- Ercan, Fuat, (2005). *Para ve Kapitalizm*, İstanbul: Devın Yayıncılık.
- Fine, Ben, (2011). *Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı*, Ayşegül Kars (çev.), İstanbul: Yordam Kitap.
- Goffman, Erving, (1976). *Gender Advertisement*, Newyork: Harper and Row.
- Gökgöz, Gökhan, (2013). *Paranın Toplumsal Yeniden Üretimi: Merkez Bankası İletişim Politikaları*, Ankara: NotaBene Yayınları.
- Harvey, David, (2003). *Yeni Emperyalizm*, Hür Güldü (çev.), İstanbul: Everest Yayınları.
- Hirsch, Joachim, (2011). *Materyalist Devlet Teorisi*, Levent Bakaç (çev.), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Hürriyet, 13.10.1999, "Osmanlı, bankacıları kavşakta buluşturuyor".
- Hürriyet, 3.11.2010, "Lüksemburg: İstanbul'da muazzam fırsat var, finans merkezi olur".
- Hürriyet, 29.1.2011, "İstanbul finans merkezine dönüşsün Londra'yla yarışsın".
- Hürriyet, 18.2.2011, "İstanbul da Londra gibi cazibe merkezi olabilir".
- Hürriyet, 30.4.2011, "İstanbul, 'finans merkezi'ne 7'de 4 hazır çıktı, Dubai ve Moskova'ya göre önde görüldü".
- Hürriyet, 11.10.2011, "İstanbul Finans Merkezi'ne Türk mimarisi damga vuracak".

- Hürriyet, 2.1.2012, "İMKB'de Devir Teslim".
- Hürriyet, 18.1.2012, "İstanbul finans merkezi Londra için fırsat olur".
- Hürriyet, 9.2.2012, "Finans merkezi '4 bölge'li oldu".
- Hürriyet, 26.4.2012, "İstanbul'un finans merkezi olması için Söğüt Pazarı formülü".
- Hürriyet, 9.5.2012/I, "Kendimizi İstanbul'u bir finans merkezine dönüştürmeye adadık".
- Hürriyet, 9.5.2012/II, "Maliye Bakanı Şimşek: Tekerleği yeniden keşfedecek halimiz yok".
- Hürriyet, 13.6.2012, "SPK Başkanı Akgiray: Yeni SPK Kanunu 2012 değil, 2052 model".
- Hürriyet, 11.7.2012, "4,5 milyar TL'ye mal olacak 3,5 yılda tamamlanacak".
- Jessop, Bob, (2005), *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*, B. Yazar ve A. Özkazanç (der.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jessop, Bob, (2008). *Devlet Teorisi: Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak*, Ahmet Özcan (çev.), Ankara: Epos Yayınları.
- Knight, Malcolm D., (Chair) (2005). *General Discussion: Central Bank Communication and Policy Effectiveness*, Federal Reserve Bank of Kansas City Paper Series.
- Lapavitsas, Costas, (2008). *Financialised Capitalism: Direct Exploitation and Periodic Bubbles*", Working Paper, Department of Economics, SOAS, University of London.
- Lapavitsas, Costas, (2009). "Finansallaşmış Kapitalizm: Kriz ve Finansal Müsadereler", C. Lapavitsas (der.), *Finansallaşma ve Kapitalizmin Krizi*, Tuncel Öncel (çev.), İstanbul: Yordam Kitap, s.25-74.
- Larrain, George, (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*, Neşenur Domaniç (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Lipietz, Alan, (1987). *Mirages and Miracles: The Crises of Global Fordism*, London: Verso.

- Lu, B., Liu, X. ve Wang, H., (2009). *The Impact of Central Bank Communication on Public Expectations*, Presented at International Conference on Management and Service Science.
- Magdoff, Harry, (2008). *Küreselleşme ve Yaklaşan Sosyalizm*, Barış Baysal (çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Özdemir, Ali M., (2010). *Ulusların Sefaleti: Uluslararası Ekonomi Politikiğe Marksist Yaklaşımlar*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Painceira, Juan P., (2009). "Finansallaşma Döneminde Gelişmekte Olan Ülkeler: Sürekli Açıkta Döviz Rezervi Biriktirmeye", C. Lapavitsas (der.), *Finansallaşma ve Kapitalizmin Krizi*, Tuncel Öncel (çev.), İstanbul: Yordam Kitap, s.256-298.
- Panitch, L. ve Gindin, S., (2004). "Global Capitalism and American Empire", Leo Panitch ve Colin Leys (der.), *Socialist Register 2004: The New Imperial Challenge*, London: The Merlin Press, s.1-42.
- Papadatos, Demophanes, (2009). "Günümüz Kapitalizmde Merkez Bankacılığı: Enflasyon Hedeflemesi ve Finansal Krizler", C. Lapavitsas (der.), *Finansallaşma ve Kapitalizmin Krizi*, Tuncel Öncel (çev.), İstanbul: Yordam Kitap, s.171-202.
- Poulantzas, Nicos, (2004). *Devlet, İktidar ve Sosyalizm*, Turhan Ilgaz (çev.), Ankara: Epos Yayınları.
- Sammuelson, Paul, (1958). *Economics*, New York: Mc Graw Hill.
- Simmel, Georg, (1997). "The Concept and Tradegy of Culture", D. Frisby ve M. Featherstone (der.), *Simmel on Culture*, London: Sage, s.55-75.
- Volosinov, Valentin N., (1987). *Freudanism: A Critical Sketch*, USA: Indiana University Press.
- Trichet, Jean-Claude, (2008). *Central Banks and the Public: The Importance of Communication*, Speech at the Lord Roll Memorial Lecture, held in association with the Daiwa Anglo-Japanese Foundation (18 November).
- Zaman, 5.12.2007, "Finans devrimi Türkiye'yi yıldız yapacak".
- Zaman, 14.1.2008, "Topbaş: MB'nin İstanbul'a gelmesi taraftarıyım".
- Zaman, 3.10.2009, "İstanbul, küresel finans merkezi olma yolunda ilk adımı attı".

Zaman, 6.10.2010, “İstanbul, finans merkezi olma yönünde emin adımlarla ilerliyor”.

Zaman, 13.11.2010, “Kapalıçarşı 550 yılını sergiyle anlatıyor”.

Zaman, 29.1.2011, “İstanbul Finans Merkezi için herkes elini taşın altına koysun”.

Zaman, 24.11.2011, “Cumhurbaşkanı Gül, Londra City Belediye Sarayında onurlarına yemeğe katıldı”.

Zaman, 9.2.2012, “Finans merkezinde 30 bin kişi çalışacak”.

Zaman, 22.5.2012, “İMKB Başkanı Turhan, Borsa’nın özelleştirme formülünü açıkladı: Önce stratejik satış, sonra halka arz”.

Zaman, 29.5.2012/I, “İstanbul finans merkezi yeni iş alanları oluşturacak”.

Zaman, 29.5.2012/II, “Erdoğan: Hedefimiz, İstanbul’u küresel finans merkezi haline getirmek”.

Zaman, 7.6.2012, “Türkiye, küresel krizden alınının akıyla çıkan ender ülkelerden biri”.

